

Dorota Degen

Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
e-mail: dorota.degen@wp.pl

Nagrody literackie – „konie pociągowe”* rynku książki?

Wprowadzenie

Zmiany polityczne i gospodarcze, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 r., doprowadziły do włączenia książki w ogólny obieg wolnego rynku¹. Przełom XX i XXI stulecia ukształtował stopniowo nowy model polskiego rynku książki. Pomimo wielu pozytywnych tendencji, na które zwracają uwagę znawcy polskich realiów (przede wszystkim Łukasz Gołębiowski – twórca cyklicznych analiz zamieszczanych od 1997 r. w roczniku „Rynek książki w Polsce”), ocena obecnej kondycji branży wydawniczej z różnych przyczyn nie jest ani łatwa, ani jednoznaczna. Niestety, widoczny także w wypowiedziach osób związanych z książką pesymizm uzasadniają statystyki. W szybkim tempie topnieje grupa potencjalnych nabywców książki. W 2006 r. przeczytanie przynajmniej jednej książki zadeklarowało tylko 50% Polaków. Czytelnictwo w ciągu ostatnich dwóch lat spadło aż o 8%. Do zakupu książki przyznało się zaledwie 33% mieszkańców naszego kraju, ale tylko 3% z nich kupiło jedną lub więcej książek w miesią-

* Określenia „konie pociągowe” w odniesieniu do wybranych mechanizmów występujących na polskim rynku książki używał wielokrotnie w swoich publikacjach (także cytowanych poniżej) Łukasz Gołębiowski.

¹ M. Tobera, *Rynek książki w Polsce (1989–2000)*, „Przegląd Biblioteczny” 2001, z. 3, s. 237–241; D. Degen, *Transformacja rynku książki w Polsce po 1989 roku*, [w:] *Humanities in New Europe (Humanitariniai mokslai Naujoje Europoje)*, pod red. R. Apanavičiуса, t. 2: *Science and society (Moklas ir visuomenė)*, Kaunas 2007, s. 256–264.

cu². Rok 2006 przyniósł również spadek sprzedaży książki o 4% (około 100 mln zł). Nieprzerwanie od 2001 r. obserwujemy także spadek liczby wydawanych tytułów. W 2006 r. po raz pierwszy od połowy lat 90. liczba ta nie przekroczyła 20 tys. i jest już niższa w stosunku do roku 2000 aż o 23%³.

Marketing na rynku książki

Rosnąca konkurencja na rynku książki sprawiła, że w centrum zainteresowania wydawców znalazły się działania nakierowane na orientację marketingową. Odpowiada to oczywiście tendencjom widocznym na stabilniejszych i silniejszych rynkach niż polski. Marketing na rynku książki to, zgodnie z definicją Philipa Kotlera, proces społeczny i zarządczy, dzięki któremu konkretne osoby i grupy otrzymują, czego potrzebują i co pragną osiągnąć, poprzez tworzenie, oferowanie i wymianę posiadających wartość produktów⁴. Są to więc działania zmierzające w kierunku skutecznego zaspokojenia potrzeb wybranych grup odbiorców. Wśród instrumentów służących do realizacji tego celu znajdziemy – wzorując się na tzw. zestawie marketingu mix – takie elementy, jak: produkt, cenę, promocję i dystrybucję⁵. Podejmowane przez wydawców działania łączą w sobie wszystkie wymienione elementy i opierają się na mechanizmach widocznych także w innych branżach. W odniesieniu do książki sytuację komplikuje jednak fakt, że chociaż jest ona, tak jak inne dobra, produktem na rynku – i to o określonej formie materialnej – to równocześnie zachowuje swoją wyraźną odrębność. Jak zauważył Marcin Światała w pracy dotyczącej marketingu, książka jest towarem wyjątkowym, bo zawiera obok

² G. Straus, K. Wolff, *Jak czytamy? Czytelnicтво i zakup książek w Polsce w 2006 roku*, „Notes Wydawniczy” 2007, nr 4, s. 56–60. Szerzej na temat społecznego zasięgu książki w Polsce w ostatnich latach w pracy: G. Straus, K. Wolff, *Czytanie, kupowanie, wypożyczenie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2004*, Warszawa 2006.

³ Główne trendy na rynku wydawniczym por. Ł. Gołębiowski, *Rynek książki w Polsce 2007. Wydawnictwa*, Warszawa 2007, s. 33, 62–67.

⁴ Cyt. za: M. Światała, *Zachowania konsumentów i marketing na rynku książki*, Warszawa 2004, s. 15.

⁵ Tamże, s. 24–25. Szeroko analizował te i pokrewne z nimi problemy badawcze w kontekście polskich realiów Marek Tobera w pracy *Marketing mix 4p na polskim rynku książki*, [w:] *Z Badań nad Polskimi Księgozbiórami Historycznymi*, t. spec., pod red. D. Kuźminy, Warszawa 2004, s. 161–184.

formy „pewną informację o charakterze estetycznym lub filozoficznym”⁶. Ta specyfika książki jest widoczna także w kontekście podejmowanych przez wydawców działań marketingowych i ciągłego szukania recepty na bestseller absolutny – klucz do zdobycia uznania krytyków i czytelników oraz wymiernego sukcesu finansowego⁷. Obok standardowych działań o charakterze promocyjnym i reklamowym można wyróżnić czynniki niezależne od wydawców, które kreują bestsellery. Za takie – określając je mianem „koni pociągowych” – Ł. Gołębiowski uznał „sezonowe mody i wydarzenia społeczne, telewizję, krytyków literackich, prasę kobiecą” oraz – będące przedmiotem niniejszej analizy – „nagrody literackie”⁸. Jest to oczywiście wybór subiektywny, ale na użytek niniejszego opracowania reprezentatywny.

Znaczenie nagród

Według Przemysława Czaplińskiego i Piotra Śliwińskiego, u schyłku lat 90. istniało już (według szacunkowych obliczeń) ponad 100 konkursów i nagród, z czego duża część powstała dopiero po zmianach, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 r.⁹ Wydaje się, że wzrost liczby niesie za sobą zmiany jakościowe, choć dla pełnego obrazu zagadnienia potrzebne jest przeprowadzenie szczegółowych badań, także statystycznych¹⁰.

Wartość i znaczenie nagród dla rynku książki potwierdzają analizy odnoszące się do jednego z najbardziej rozwiniętych rynków, tzn. niemieckiego. Według opinii krytyka i wydawcy niemieckiego Michaela Krügera

⁶ M. Światała, dz. cyt., s. 87.

⁷ Por. M. Mozer, *Bestseller. Wstęp do problematyki badawczej i próba definicji*, „Acta Universitatis Lodzianis, Folia Librorum” 1998, z. 8, s. 99–115. Skuteczne metody stosowane przez wydawców w celu wypromowania bestsellerów zaprezentował Kuba Frolow w pracy *Jak wypromowano bestseller?*, Warszawa 2006.

⁸ Ł. Gołębiowski, *Rynek książki w Polsce 2007*, s. 51–56.

⁹ Cyt. za: P. Dudziak, *Polskie nagrody literackie (od 1918 roku)* [on-line]. culture.pl [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://www.culture.pl/pl/culture/artykuly/es_polskie_nagrody_literackie.

¹⁰ Wśród omówień dotyczących okresu sprzed 1989 r. zob. O. S. Czarnik, *Kultura literacka*, [w:] *Literatura polska 1918–1975*, pod red. A. Brodzkiej, T. Bujnickiego, t. 3: 1945–1975, cz. 1, Warszawa 1996, s. 90–105. Por. też: *Komitet Nagród Państwowych. Nagrody państwowe w latach 1948–1980. Informator*, Wrocław 1983; J. Bieńkowska, *Nagrody Państwowe w dziedzinie literatury w latach 1948–1980*, Warszawa 1984; J. Maciaszyk, *Polskie nagrody literackie 1975–1989. Informator*, Łódź 1992.

(na którą powołał się Bogdan Klukowski w pracy z 2003 r. zatytułowanej *Książka w świecie współczesnym*), to właśnie w Niemczech przyznaje się największą liczbę nagród. Szacuje on, że wyróżnianych zostaje około 15% książek literackich¹¹.

Doskonałą okazją do promocji nagród literackich i edytorskich są m.in. licznie w Polsce organizowane targi książki¹². Wydaje się, że na polskim gruncie – podobnie jak na świecie, gdzie udział tego rodzaju imprez promocyjnych maleje (np. w Niemczech odbywają się tylko dwie liczące się imprezy targowe) – będą one ewoluowały raczej w kierunku różnego rodzaju otwartych promocyjnych spotkań literackich, na których poruszane są bieżące tematy. Uczestnikiem targów jest bowiem tylko wąska grupa zainteresowanych odbiorców, stosunkowo dobrze już zorientowanych w bieżącej sytuacji na rynku książki. Przykładem ciekawej inicjatywy, odmiennej od powszechnych targów i koncentrującej się wokół jednej z przyznawanych w Polsce nagród, są zorganizowane po raz pierwszy Dni Nagrody Literackiej Gdynia, tzw. Literaturomanie (13–14 czerwca 2008 r.). Jest to interesująca próba zaktywizowania miłośników literatury, którzy w opinii organizatorów mogli liczyć raczej „nie na wydawnictwa na stoiskach”, a na „więcej swobodnych rozmów, mniej wykładów i pokornego siedzenia w auli w szóstym rzędzie”. Kontekst spotkania, czyli promocja przyznawanej od trzech lat Nagrody Literackiej Gdynia, potwierdza integrację nagród z innymi zinstytucjonalizowanymi formami propagowania literatury, książki i czytelnictwa. W ramach Literaturomanii odbyła się nawet tzw. debata kapituł pt. „Istota polskich nagród literackich oraz ich przyszłość”, która była dyskusją z udziałem członków kapituł najważniejszych polskich wyróżnień literackich (m.in. Angelus, Gdynia, Nike). Dowodzi ona nie tylko zainteresowania nagrodami, ale potrzeby dyskusji nad ich znaczeniem dla literatury i polskiego rynku książki¹³.

¹¹ B. Klukowski, *Książka w świecie współczesnym*, Warszawa 2003, s. 109.

¹² Zob. przykładowy wykaz z 49. MTK z 2004 r. w pracy poświęconej MTK w Warszawie: K. Kaleta, *Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie. Historia i terażniejszość*, Warszawa 2005, s. 70.

¹³ *Nagroda Literacka Gdynia: Słów kilka o Literaturomaniach* [on-line]. Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://nagrodaliterackagdynia.pl/debatyliterackie_id_61.html.

Próba typologii

Dokonując typologii nagród książkowych, można przyjąć kilka kryteriów. Przede wszystkim można podzielić nagrody na honorujące samych twórców, tzn. autorów (również np. tłumaczy), poszczególne tytuły oraz – znacznie rzadziej – wydawców. Naturalnym elementem różnicującym są kategorie oceny, tzn. jaki gatunek literacki bądź typ publikacji jest honorowany (np. podręczniki akademickie, książki dla dzieci, fantastyka) lub za co twórcy lub ich dzieła zostali wyróżnieni (np. za najtrafniejszą szatę edytorską książki naukowej, za najodważniejszy debiut poetycki roku). Inny możliwy podział to porządkowanie według podmiotów fundujących wyróżnienia bądź zasad ich przyznawania. Nagrody nadawane są w większości przypadków przez jury składające się z zespołu ekspertów lub są wyłaniane w otwartym plebiscycie.

Najpopularniejsze są konkursy literackie i wydawnicze. Za najbardziej prestiżowe na świecie uważa się wyróżnienia o długiej tradycji, powołane na początku XX w., m.in. Nagrodę Literacką Nobla (1901), francuską nagrodę Goncourtów (1903) czy amerykańską nagrodę Pulitzera (1917).

W Polsce wśród nagród literackich i wydawniczych za najważniejszą uważana jest Nagroda Nike, przyznawana corocznie w październiku za najlepszą książkę roku poprzedniego. Fundatorami ustanowionej w 1997 r. nagrody są „Gazeta Wyborcza” i Fundacja Agory. Celem Nagrody Nike jest promocja literatury polskiej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na powieść. W konkursie startować mogą wszystkie gatunki literackie (w tym autobiografie, eseje, pamiętniki itp.) i humanistyka o wybitnych wartościach literackich. Konkurs dotyczy wyłącznie autorów żyjących. Nagrody nie można podzielić ani nie przyznać. Wykluczone z konkursu są opracowania oraz prace zbiorowe¹⁴. Nike to obecnie najbardziej prestiżowe i mające realny wpływ na wielkość sprzedaży wyróżnienie. O sile promocyjnej nagrody świadczą przede wszystkim wysokie pozycje na listach bestsellerów książek zarówno autorów nagrodzonych, jak i tylko nominowanych w konkursie¹⁵.

¹⁴ Por. *O nagrodzie literackiej NIKE*, Gazeta Wyborcza [on-line], z dn. 16 maja 2002 r. [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://wyborcza.pl/1,75478,966528.html>.

¹⁵ Ł. Gołębiewski, *Rynek książki w Polsce 2007*, s. 56; tenże, *Rynek książki w Polsce. Podstawowe zagadnienia*, Warszawa 2006, s. 18.

Za inne znaczące nagrody literackie w Polsce Łukasz Gołębiowski uznał¹⁶:

- Literacką Nagrodę Europy Środkowej ANGELUS (od 2006 r.; najważniejsza nagroda w dziedzinie twórczości prozatorskiej tłumaczonej na język polski; przyznawana corocznie pisarzom pochodzącym z Europy Środkowej, którzy podejmują w swoich dziełach tematy najistotniejsze dla współczesności, zmuszają do refleksji, pogłębiają wiedzę o świecie innych kultur)¹⁷,
- Nagrodę Fundacji im. Kościelskich (od 1962 r.; nazywana polskim Noblem dla młodych pisarzy; oceniany jest dorobek pisarski, ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich książek, w kategoriach prozy, poezji i eseju)¹⁸,
- Paszporty „Polityki” (przyznawana od 1993 r. wysoko ceniona nagroda kulturalna, wyróżnia twórców w sześciu kategoriach, w tym – literatura; „symboliczny paszport jest dowodem artystycznej tożsamości i międzynarodowej, europejskiej rangi twórcy”¹⁹),
- Nagrodę Fandomu Polskiego im. Janusza A. Zajdla (w obecnym kształcie od 1986 r.; coroczna nagroda w dziedzinie fantastyki, przyznawana przez miłośników gatunku w dwóch kategoriach: powieść i opowiadanie)²⁰,
- Nagrodę Książka Roku „Magazynu Literackiego KSIĄŻKI” (od 2001 r. przyznawana w kilku kategoriach, autorom polskim i zagranicznym; honoruje wysiłki wydawców – od 2006 r. też wyróżnienie dla Wydawcy Roku)²¹.

¹⁶ Tenże, *Rynek książki w Polsce 2007*, s. 54–56.

¹⁷ *Literacka Nagroda Europy Środkowej ANGELUS: O nagrodzie* [on-line]. Urząd Miejski Wrocławia. Biuro Nagrody Angelus [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.angelus.com.pl/main.php?fid=140&pg=2>.

¹⁸ [Ł. Gołębiowski, K. Frołow], *Rynek książki w Polsce 2006* [on-line]. Instytut Książki [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://www.instytutksiazki.pl/fileadmin/pliki/rynek_ksiazki2006.doc.

¹⁹ Z. Pietrasik, *Laureaci Paszportów Polityki 2007* [on-line]. POLITYKA.PL – serwis internetowy Tygodnika POLITYKA [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.polityka.pl/polityka/paszporty-polityki/Lead30,971,238829,18>.

²⁰ *Historia Nagrody Fandomu Polskiego im. Janusza A. Zajdla* [on-line]. Związek Stowarzyszeń Miłośników Fantastyki „Fandom Polski” [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://zajdel.fandom.art.pl/historia.html>.

²¹ Ł. Gołębiowski, *Rynek książki w Polsce 2007*, s. 55–56.

Spośród nowych wyróżnień, które utrwalają dopiero własną markę, ale są już bardzo widoczne w mediach, można wymienić:

- Nagrodę Literacką Gdynia (powołaną do życia w 2006 r. przez prezydenta Gdyni, w celu uhonorowania wyjątkowych osiągnięć żyjących polskich twórców; przyznawana rokrocznie autorom najlepszych książek wydanych w poprzednim roku w trzech kategoriach – proza, poezja i eseistyka)²²,
- Nagrody Mediów Publicznych (przyznawane po raz pierwszy w 2008 r.; fundatorem jest Telewizja Polska SA i Polskie Radio SA; w tym nagroda w dziedzinie literatury – COGITO, która ustanowiona została w celu popierania polskiej twórczości literackiej oraz promowania czytelnictwa książek; przyznawana autorowi najlepszej książki z dziedziny literatury o szczególnych walorach artystycznych wydanej w roku poprzedzającym przyznanie nagrody)²³,
- Europejski Poeta Wolności (jej laureata poznamy dopiero w 2010 r.; celem nagrody jest wyróżnienie i promocja zjawisk poetyckich, które podejmują jeden z najistotniejszych dla współczesności temat wolności, a jednocześnie charakteryzują się wybitnymi wartościami artystycznymi)²⁴,
- Nagroda Miast Partnerskich Torunia i Getyngi im. Samuela Bogumiła Lindego (jedyna polsko-niemiecka nagroda literacka, którą przyznają od 1996 r. władze miejskie dwóch zaprzyjaźnionych miast – Torunia i Getyngi; nagrodą wyróżnieni zostają autorzy, którzy mają wybitne osiągnięcia w następujących dziedzinach: liryka, proza, dramat, eseistyka w ogólnym sensie, krytyka literacka, publicystyka, tłumaczenia i edycja oraz „których słowo tworzy ideały i wartości, łącząc ludzi, społeczeństwa i narody we wspólnej rozmowie”²⁵).

²² Nagroda Literacka Gdynia: O nagrodzie [on-line]. Miejska Biblioteka Publiczna w Gdyni [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nagroda-literackagdynia.pl/onagrodzie.html>.

²³ Nagroda cogito [on-line]. Nagrody Mediów Publicznych [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nagrody-mediow-publicznych.pl/>.

²⁴ M. Piotrowski, Europejski Poeta Wolności [on-line]. Gdańsk – oficjalna strona miasta [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.gdansk.pl/kultura,598,8574.html>.

²⁵ K. Ćwikliński, Nagroda Miast Partnerskich Torunia i Getyngi im. Samuela Bogumiła Lindego [on-line]. Toruń – oficjalna strona miejska [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://www.torun.pl/index.php?strona=wl_nagr_linde.

Obok nagród literackich wydzielić można jeszcze odrębną grupę wyróżnień i konkursów, przyznawanych za walory edytorskie, m.in.:

- Najpiękniejsze Książki Roku (idea konkursu zrodziła się w latach 50., a pierwsza edycja odbyła się w 1957 r. – konkurs na najlepiej wydaną książkę roku; organizatorem jest Polskie Towarzystwo Wydawców Książek; celem konkursu jest wyłonienie spośród całorocznej produkcji wydawniczej najpiękniejszych książek, a kryteriami oceny zgłoszonych przez wydawców książek są: koncepcja wydawnicza, opracowanie graficzne, opracowanie typograficzne i wykonanie techniczne; formuła konkursu zmieniła się na początku lat 80., gdy sztukę drukarską zastąpił przemysł poligraficzny)²⁶,
- EDYCJA (wyróżnienie przyznawane od 1999 r. dla książek odznaczających się wysokim poziomem edytorskim, zgodnie z mottem konkursu raz do roku wybierana jest książka najpiękniejsza – edytorsko doskonała; książki oceniane są pod względem: układu typograficznego, jakości składu, jakości wykonawstwa poligraficznego, użytych materiałów, poprawności redakcji i korekty oraz jakości materiału ilustracyjnego i jego zgodności z treścią publikacji; organizatorzy: firma Inicjał Andrzej Palacz – edytor miesięcznika „Wydawca”, Targi Książki w Krakowie SA oraz sponsorzy)²⁷.

Obecnie zainteresowanie mediów budzi pomysł ustanowienia nowej – warszawskiej nagrody literackiej. Według projektu – Nagroda Literacka m.st. Warszawy – będzie przyznawana „autorom książek wyróżniających się poziomem literackim i edytorskim” w czterech kategoriach: warszawski twórca, literatura piękna dla dorosłych, literatura piękna dla dzieci i młodzieży, edycja o tematyce warszawskiej. Wyróżnienie jest nawiązaniem do przedwojennej nagrody, której ostatnim laureatem w 1938 r. był Leopold Staff²⁸.

Nagrody za publikacje łączą się ściśle z innymi typami wyróżnień, tj. za twórczość naukową. Często działalność publikacyjna w różnej formie jest

²⁶ *O konkursie Najpiękniejsze Książki Roku* [on-line]. Wydawca. Portal Rynku Wydawniczego [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=8&dzial=0&poddzial=36&id=100>.

²⁷ *Cel i regulamin Konkursu Edycja* [on-line]. Wydawca. Portal Rynku Wydawniczego [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=1&dzial=0&poddzial=15&id=72>.

²⁸ *Warszawska nagroda literacka – dziś decyzja?* [on-line]. Wydawca. Portal Rynku Wydawniczego [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=1&dzial=77&poddzial=0&id=3785>.

także wyróżniana właśnie w konkursach organizowanych przez stowarzyszenia branżowe, instytucje państwowe oraz naukowe różnego typu.

Funkcje nagród

Funkcje wszystkich wymienionych typów konkursów i nagród są bardzo różne. Stanowią formę pozytywnego współzawodnictwa, weryfikacji środowiska pisarskiego. Prowadzą też do korzystnych zmian w ofercie wydawniczej, jej większego zróżnicowania. Nagrody określają grupę liderów w branży (przy współdziałaniu powszechnie tworzonych dziś rankingów i list bestsellerów, które dość żywo reagują na laureatów najważniejszych wyróżnień). Oczywiście nie jest to tożsame z obiektywną oceną wartości literackiej, artystycznej czy naukowej dzieł tych autorów. Nagrody to nie tylko wyznacznik oceny merytorycznej, ale także sukcesu komercyjnego, popartego skutecznymi działaniami z zakresu marketingu. Można więc uznać, że regulaminy konkursów wyznaczają czy raczej precyzują ramy sukcesu pisarskiego i wydawniczego²⁹. Dla twórców znanych już szerszemu gronu czytelników nagrody stanowią potwierdzenie ich pozycji w środowisku. Są też dobrym wzorcem i punktem odniesienia dla młodych twórców. Debiutantom dają możliwość zaistnienia, zdobycia czytelników i odniesienia sukcesu³⁰.

Patrząc na zasady funkcjonowania omawianych wyróżnień, można stwierdzić, że „instytucja nagród” to przedsięwzięcie łączące wokół siebie wszystkie środowiska zainteresowane książką, tzn. instytucje państwowe, organizacje branżowe oraz inicjatywy pozarządowe. Nagrody fundują i przyznają stowarzyszenia twórcze, fundacje, władze państwowe różnego szczebla. Jak słusznie zauważył Bogdan Klukowski, nagrody noszą najczęściej imiona i nazwiska znanych postaci życia literackiego i dziennikarskiego lub nazwy miast³¹. Warto podkreślić, że najważniejsze wyróżnienia zaczynają obecnie przybierać również formę znaczących gratyfikacji finansowych (Gdynia – 50 tys. zł, Nike – 100 tys. zł, Europejski Poeta Wolności – 100 tys. zł, Angelus – 150 tys. zł, NMP COGITO – 200 tys. zł).

²⁹ W związku z tym rysuje się ciekawy problem badawczy: czy można nakreślić, przez pryzmat wskazań regulaminów nagród i konkursów, obraz superksiążki.

³⁰ Rozważania na temat zmiany roli i funkcji nagród i konkursów po 1989 r. zaprezentował Paweł Dudziak. Por. P. Dudziak, *Polskie nagrody literackie*.

³¹ B. Klukowski, dz. cyt., s. 109.

Ponieważ najważniejsze nagrody to dziś już prawdziwe przedsięwzięcia medialne, dlatego obok niezaprzeczalnej promocji dla konkretnych autorów i wydawców stanowią także doskonałą okazję do szerszej dyskusji nad kondycją polskiej literatury, książki, kultury itp.³²

Oddziaływanie mediów jest skuteczne, a poziom popularności nagród potwierdza zainteresowanie tematem w najbardziej powszechnym i liberalnym medium – Internecie. Wikipedia. Wolna encyklopedia – stanowiąca barometr zainteresowania i wiedzy internautów – w kategorii Nagrody literackie odnotowuje 20 pozycji³³. Natomiast w katalogu portalu internetowego Onet.pl pod tym samym hasłem znajdziemy 8 propozycji³⁴. Nagrody i konkursy odnotowują też specjalistyczne portale zajmujące się książką, np. Wydawca. Portal Rynku Wydawniczego wymienia w swoim wykazie już 16 konkursów wydawniczych oraz 2 edytorskie³⁵. Przykładem ich popularności są również zakładane przez internautów fora dyskusyjne. Na stronach największego forum o książkach w Internecie – ForumKsiążki.pl, poświęconemu literaturze polskiej i światowej, znajdziemy kilka tematów związanych z nagrodami (Nagrody literackie w Polsce, Wydarzenia literackie, Nagroda Nobla w dziedzinie Literatury, NIKE 2008). Prezentowane tam opinie dotyczą nie tylko najbardziej znanej Nagrody NIKE, ale odnoszą się do zagadnienia funkcji i znaczenia tego rodzaju wyróżnień w ogóle³⁶. Nagroda NIKE została również wpisana jako jeden z wątków do dyskusji na forum internetowym założonym w ramach serwisu poświęconego popularyzacji wiedzy o historii i dziedzinach pokrewnych Histomag.org³⁷.

³² Pozytywne oddziaływanie nagród dostrzegli również politycy. Pełniący obecnie funkcję rzecznika praw obywatelskich – Janusz Kochanowski, wystąpił nawet z wnioskiem, aby do projektu nowelizacji ustawy o PIT włączyć zapis o całkowitym zwolnieniu od podatku przychodów z nagród krajowych i zagranicznych za wybitne osiągnięcia naukowe, literackie i twórcze. Por. *Zwolnienie dla nagród* [on-line]. Rynek książki.pl [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://rynek-ksiazki.pl/aktualnosci/zwolnienie-dla-nagrod_16681.html.

³³ *Nagrody literackie*. W: *Wikipedia. Wolna encyklopedia* [on-line] [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: http://pl.wikipedia.org/wiki/Nagrody_literackie.

³⁴ *Nagrody literackie* [on-line]. Onet.pl. Katalog stron WWW [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://katalog.onet.pl/1303,nagrody-literackie,k.html>.

³⁵ *Konkursy wydawnicze (literackie, edytorskie...)* – wykaz [on-line]. Wydawca. Portal Rynku Wydawniczego [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.wydawca.com.pl/index.php?s=info&kat=1&dzial=40&poddzial=0&id=211>.

³⁶ *ForumKsiążki.pl* [on-line] [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.forumksiazki.pl/>.

³⁷ *Nagroda Nike*. W: *Forum historyczne Histomag.org* [on-line]. 06.09.2006, 05:20 –

Znaczenie nagród dostrzegają księgarze. Na przykład księgarnia internetowa „Gandalf” Nagrody literackie traktuje jako kategorię wyszukiwania zaawansowanego (znajdziemy tam podkategorie: im. Janusza Zajdla, Nagroda Nobla, Nike)³⁸. Natomiast księgarnia internetowa The Book.pl obok wyszukiwania według wybranych kategorii rzeczowych proponuje swoim użytkownikom oddzielny katalog zatytułowany „Nagrodzone”, obejmujący 10 kategorii wyszukiwawczych (Finaliści NIKE 2006, Gloria Artis, Nagroda im. Hansa Christiana Andersena, Nagroda KLIO, Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego, Nagrody Magazynu Literackiego „Książki” 2006, Paszport „Polityki”, Sfinks 2005, Świat Przyjazny Dziecku, Feniks 2005)³⁹. Zanim potencjalny czytelnik dokona wyboru interesującej go pozycji z wyodrębnionej części oferty, otrzymuje krótki opis samej nagrody. Do zakupów książek nagrodzonych i nominowanych zachęca również na swojej stronie internetowej firma Azymut (Ogólnopolski System Dystrybucji Wydawnictw Azymut Sp. z o.o.). W sekcji Nagrody, liczącej aż 40 kategorii wyszukiwawczych (m.in. Literacka Nagroda Nobla 2007, Nagroda Klio 2006, Nagroda Literacka im. Kornela Makuszyńskiego, Pióro Fredry) prezentuje tytuły, które zostały nominowane do nagród literackich, oraz tytuły już uhonorowane nagrodami. W trakcie przeglądania dostępnych pozycji można jednocześnie w łatwy sposób dołączać je do koszyka zamówień⁴⁰.

Nagrody i konkursy jako forma jednoczesnej promocji i weryfikacji rynku są potrzebne. Potwierdzają to pojawiające się w mediach głosy z propozycjami ustanowienia nowych wyróżnień, np. Adam Zimniak postuluje utworzenie nowej nagrody profesjonalistów w dziedzinie literatury fantastycznej im. Jerzego Żuławskiego⁴¹. Natomiast na Forum Gazeta.pl

09.10.2007, 07:32 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://forum.histmag.org/index.php?topic=3509.msg149946>.

³⁸ *Książki – Nagrody Literackie* [on-line]. Księgarnia Internetowa Gandalf [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.gandalf.com.pl/k/nagrody-literackie/>.

³⁹ *Księgarnia Internetowa The Book.pl* [on-line] [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.thebook.pl/index.php>.

⁴⁰ *Ogólnopolski System Dystrybucji Wydawnictw AZYMUT Sp. z o.o. – hurtownia książek, książki, dystrybutor książek i wydawnictw* [on-line] [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.azymut.pl/?jsessionid=87A8D0AED28AE3FC5ACCE3C3D90C04C2?m=90&hId=8>.

⁴¹ A. Zimniak, *Propozycja ustanowienia nagrody profesjonalistów im. Jerzego Żuławskiego* [on-line]. Serwis Poltergeist [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://ksiazki.polter.pl/Propozycja-ustanowienia-nagrody-profesjonalistow-im-Jerzego-Zulawskiego-c16639>.

znajdziemy ciekawy pomysł ufundowania nagrody innego rodzaju – za negatywne dokonania w zakresie książki. Internauci zaproponowali Nagrodę Gęsi za złe, błędne, nietrafione tłumaczenia, argumentując, że Polacy nie gęsi i swój język mają i należy o niego właściwie zadbać⁴².

Wyrazem aprobaty dla podejmowania kolejnych inicjatyw mogą być również wyniki sondażu zamieszczonego na stronie serwisu informacji o najważniejszych podmiotach z branży wydawniczo-księgarskiej: www.rynek-ksiazki.pl. Na pytanie: Czy uważasz, że w Polsce jest za dużo nagród literackich? – ponad połowa respondentów odpowiedziała przecząco (193 osoby – 55,62%), a tylko w opinii jednej trzeciej wszystkich osób biorących udział w badaniu nagród jest już za dużo (111 osób – 31,99%). Zdania na ten temat nie miały tylko 43 osoby, co stanowi 12,39%⁴³. Takie wyniki potwierdzają, że rosnąca liczba nagród została przez internautów zauważona i jest przez nich postrzegana pozytywnie.

Podsumowanie

Nagrody literackie nie są nowym elementem kształtowania polityki kulturalnej, choć ich obecną popularność i szeroki zasięg zawdzięczamy przemianom, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 r. Rola kulturotwórcza nagród nie sprowadza się obecnie wyłącznie do tworzenia panteonu literackiego, ale raczej honorowania wszystkiego, co w opinii kapituł nagród bądź samych czytelników jest wartościowe, nowatorskie i warte szerszego poznania. Nagrody odzyskały również swój konkursowy charakter i stanowią skuteczne narzędzie promocji książki, a szum medialny towarzyszący ich przyznawaniu to doskonała okazja dotarcia do szerszego grona odbiorców.

Czy omawiane wyróżnienia – tak licznie obecnie reprezentowane na gruncie polskim – na trwałe stymulować będą rozwój literatury i wytyczać drogę koniunktury na rynku książki? Raczej tak, szczególnie że wiadać, jak przełamuje się monopol Nagrody Nike, a popularność oraz dobrą markę zdobywają kolejne wyróżnienia. Mimo zauważanej komercjaliza-

⁴² Por. dyskusja na temat pomysłu ustanowienia Nagrody Gęsi: *Nagroda Gęsi*. W: *Książki – Forum dyskusyjne – Gazeta.pl* [on-line]. 25.02.2008, 13:27 – 17.06.2008, 23:05 [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: Forum – Gazeta.pl – <http://forum.gazeta.pl/forum/72,2.html?f=151&w=76183817>.

⁴³ Wyniki sondażu z dnia 23 września 2008 r. Zob. *Sondaż* [on-line] [dostęp 30 września 2008]. Dostępny w World Wide Web: <http://rynek-ksiazki.pl/>.

cji, nagrody stanowią ważny wyraz uznania dla uhonorowanych w ten sposób dzieł i ich twórców. Są wyznacznikiem sukcesu, zarówno pisarskiego, jak i wydawniczego, oraz skutecznym narzędziem marketingowym, po które coraz chętniej sięgają księgarze, widząc rosnące zainteresowanie nimi wśród miłośników książek.

Literary prizes – do they boost the book market?

Abstract

The growing competition on the book market has put the marketing activities in the centre of publishers' interest. One of the most important tools for book promotion are literary prizes. They determine the success of both writers and publishers as well as commercial one. The best known Polish literary prize is the NIKE Prize, founded in 1997.

